

Στα χνάρια ενός ιστοριογραφικά αόρατου ρεύματος

του Σεραφείμ Ι. Σεφεριάδη*

Το βιβλίο του Παλούκη αναδεικνύει υποτιμημένες ή και άγνωστες όψεις του μεσοπολεμικού εργατικού κινήματος, που δημιουργούν τις προϋποθέσεις για εναλλακτικές συνολικές αφηγήσεις.

Σπάνια μια βιβλιοπαρουσίαση ξεκινά με τη ρητή κατάθεση επαίνων. Ομως η οικονομία του λόγου όχι μόνο δεν το απαγορεύει, ίσως και να το επιτάσσει. Δεν διστάζω έτσι να πω πως το βιβλίο του Κώστα Παλούκη «Αρχειομαρξιστές. Οι άλλοι κομμουνιστές του Μεσοπολέμου», που με εξαιρετική επιμέλεια εξέδωσαν οι Εκδόσεις Ασίνη, μου προκάλεσε έναν πηγαίο ενθουσιασμό – ταυτόχρονα επιστημολογικό, ερευνητικό, αλλά και πολιτικό (που όχι μόνο υποδεέστερος από τους προηγούμενους δύο δεν είναι, ίσως και να είναι ο πιο σημαντικός).

Προτρέπω ως εκ τούτου προκαταβολικά τους αναγνώστες αυτού του σημειώματος να προμηθευτούν το βιβλίο, να το μελετήσουν προσεκτικά (με το μολύβι στο χέρι και μπόλικο χαρτί για σημειώσεις) και να προβληματιστούν: να συμφωνήσουν, να διαφοροποιηθούν ή και να διαφωνήσουν με την ανάλυση του συγγραφέα, αλλά κυρίως για να μάθουν.

Οι γραμμές που ακολουθούν οργανώνονται στη βάση των τριών ενοτήτων που ήδη επισήμανα: της επιστημολογικής, της ερευνητικής και της πολιτικής.

ΑΠΟ ΣΗΜΕΡΑ ΩΣ ΤΙΣ 16 ΜΑΡΤΙΟΥ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΟΙ ΟΛΟΥ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ ΕΝΩΘΗΤΕ

Η ΠΑΛΗ ΤΩΝ ΤΑΞΕΩΝ

ΟΡΓΑΝΟ ΤΗΣ Κ. Ε. ΤΗΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΩΝ-ΛΕΝΙΝΙΣΤΩΝ (ΑΡΧΕΙΟΜΑΡΞΙΣΤΩΝ) ΕΛΛ. ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΡΙΣΤΕΡΗΣ ΑΝΤΙΠΟΙΟΤΕΥΣΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ : ΚΑΤ'ΡΗ 67 ΑΘΗΝΑ

ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ ΔΡΧ. 1

ΧΡΟΝΟΣ Γ' ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 233

ΚΥΡΙΑΚΗ 26 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1933

ΑΠ' ΤΗΝ ΠΡΟΧΘΗΣΙΝΗ ΜΕΓΑΛΕΙΩΔΗ ΠΡΟΕΚΚΛΟΓΙΚΗ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΜΑΣ

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΣΤΙΣ ΠΟΡΤΕΣ!

ΠΟΙΟΣ ΔΕΝ ΔΙΑΒΑΖΕΙ ΤΗΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ "ΠΑΛΗ";

ΑΠΟΦΕΙΣ

Μιά βδομάδα μάζ γιορίζει από τή μέρα των εκλογών. Στις 5 του Μάρτη θα αντιμετωπισθούν για μια φορά ακόμα στις κάλπες οι κοινωνικές τάξεις που βρίσκονται σε σύγκρουση για την έλευση. Το μεγάλο κεφάλαιο με το βενιζελικό του κόμμα θα διακρίνει τα κράτη της έλευσης που του

Ποιος δέν παρακολουθεί ταχτικά τις επιφυλλίδες και τά άρθρα που άρχισαν να δημοσιεύονται από τό χθεσινό φύλλο; Ποιος χάνει τήν ευκαιρία να μορφωθεί κομμουνιστικά και να προσανατολισθεί στα φλέγοντα ζητήματα του παγκόσμιου και του ελληνικού επαναστατικού κινήματος; Ποιος δέν ενδιαφέρεται να μάθει τήν ιστορία της Ρωσικής Έπανάστασης; Ποιος δέν διαβάζει:

1) Α. Τρότσκι: 'Ο κίνητος του Θεομάθου (2η σελίδα).
2) Α. Τρότσκι: 'Η Ζούγκο (2η σελίδα).

ΑΣΦΥΞΙΑ 'Η ΣΦΑΙΡΑ:

'Η ασκλική μωρία δέν έχει όρια. 'Η αστυνομία άκγονορεί συγμέντρος, πολίερει τά 'Ενωτικό Κέντρο, παραβιάζει τις πόρτες, αμετανοήτως εργατές, τραυματίζει 100. 'Αντι να δώσει μάχη, αντι να κινητοποιήσει τις μάζες, κούτα κούτα, τά ασκλική, τήν ασκλική...

I

Δεν ξέρω πόσες φορές έχω υποστηρίξει τις τελευταίες δύο δεκαετίες την ανάγκη για μια επανάκαμψη της πολιτικής στη μελέτη της κοινωνικής και πολιτισμικής ιστορίας γενικά (και πιο ειδικά στη μελέτη των συλλογικών δράσεων και των κοινωνικών κινήματων).

Ο Παλούκης αυτό ακριβώς επιχειρεί: αναλαμβάνει τη συγγραφή μιας πολιτικής ιστορίας του μεσοπολεμικού εργατικού κινήματος: μιας ιστορίας που περιλαμβάνει οργανικά την επίδραση της πολιτικής στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και των συμπεριφορών των διεκδικητικών υποκειμένων. Οι επιστημολογικές προεκτάσεις είναι σημαίνουσες κατά το ότι –έξω από την κομματική ή την εμπρόθετα απολογητική βιβλιογραφία– στον χώρο της ούτω αποκαλούμενης «επιστημονικής» ή ακαδημαϊκής ιστοριογραφίας, η πολιτική έχει εδώ και καιρό σχεδόν εκλείψει.

Το φαινόμενο έχει βαθιές ρίζες, κάποιες εκ των οποίων είναι εμπρόθετα υποβολιμαίες, κάποιες όμως είναι απλώς αφελείς ή ανεπίγνωστες. Απηχούν τον τρόπο με τον οποίο η κοινωνική και αργότερα η πολιτισμική ιστορία (η περίφημη ιστορία «από τα κάτω») ήρθαν στο προσκήνιο: όχι για να ερμηνεύσουν και να συμπληρώσουν την πολιτική (την ιστορία που συνοπτικά αποδόθηκε ως ιστορία «από πάνω»), αλλά για να την εκτοπίσουν.

Οι φοιτητές μας και οι περισσότεροι νέοι μελετητές δεν έχουν έτσι σήμερα ιδέα για τα περιεχόμενα πολιτικής παρελθουσών εποχών ούτε βέβαια και για την τεράστια επίδραση που αυτά άσκησαν: δεν έχουν ιδέα για την Τρίτη Περίοδο και τον Σοσιαλφασισμό, δεν έχουν ιδέα για τη διαφορά Ενιαίου και Λαϊκού Μετώπου, ούτε βέβαια και για συμβάντα όπως η 6η Ολομέλεια του 1934.

Τολμηρά και απόλυτα τεκμηριωμένα, ο Παλούκης επιχειρεί αυτήν την ισόρροπη ιστορία, εντάσσοντας στην πολιτική του αφήγηση στέρεα ευρήματα κοινωνικών και πολιτισμικών παραγόντων: πρώτιστα την ιδιότυπη σχέση του αρχαιομαρξισμού με τα συντεχνιακά στρώματα κατά την περίοδο μέχρι τη δεκαετία του '30, το εν γένει μοτίβο του «ηθικού κομμουνισμού» αντιπαραβολικά προς την κουλτούρα του ρεμπέτικου, τη σχέση βίας και τιμής και άλλα πολλά που αποδίδονται με λεπτομέρεια, εμπρίθεια και εντέλεια.

Έχει σημασία στο σημείο αυτό να επιμείνει κανείς και να προβληματιστεί για τις επιστημολογικές προϋποθέσεις και τις προεκτάσεις του επιτεύγματος: ότι δηλαδή υπό το φως –ή στο πλαίσιο– αυτής της κατά βάση πολιτικής ιστορίας του εργατικού κινήματος, έχουμε μια νέα –πρωτότυπη και εν πολλοίς ρηξικέλευθη– αξιοποίηση στοιχείων της πιο προχωρημένης πολιτισμικής ιστορίας (έτσι όπως αποτυπώνεται κυρίως στο Κεφάλαιο 3, αλλά διατρέχει το βιβλίο και στο σύνολό του).

Συναφώς παραδειγματικός είναι και ο τρόπος με τον οποίο ο Παλούκης διαχειρίζεται το ζήτημα της «ηθικής οικονομίας», αποφεύγοντας τις παγίδες μιας κατά βάση ιδεολογικής ιστορίας

που στην –εν τέλει αντικαπιταλιστική– νοσταλγία επιμένει να αποδίδει έναν ουσιοκρατικά στατικό συντηρητικό αναχρονισμό. Οπως γράφει χαρακτηριστικά,

ίσως τελικά να μην μπορούσε παρά μόνο με αυτόν τον τρόπο [δηλαδή με τον αποκαλούμενο «καθαρό συνδικαλισμό» που παρέπεμπε σε αναπαραστάσεις ενός μοτίβου «ηθικής οικονομίας»] να εκδηλωθεί η ριζοσπαστικοποίηση που αναδυόταν μέσα στον μικρόκοσμο των εργαστηρίων με έναν έως δύο εργάτες... (σ. 138).

Η ηθική οικονομία μέσα από ένα τέτοιο πρίσμα είναι κάτι ολότελα διαφορετικό από τον ελλιπή (αν όχι στρεβλό) τρόπο που η κυρίαρχη ιστοριογραφία δεξιώθηκε τη συμβολή του E.P. Thomspon.

Το κρίσιμο συμπέρασμα που από όλα αυτά απορρέει μπορεί να παρατεθεί αφοριστικά, ως γνωστική παρακαταθήκη: ότι δεν είναι δυνατόν να κάνουμε ποιοτική κοινωνική και πολιτισμική ιστορία χωρίς την πολιτική (ως στρατηγικά εμπρόθετα μετασχηματιστικά διαβήματα).

II

Πηγαίνοντας στον ερευνητικό πόλο, το συναφές επίτευγμα (ένα επίτευγμα αλληλένδετο με το προηγούμενο επιστημολογικό) μπορεί

και αυτό να αποδοθεί απλά: το βιβλίο του Παλούκη αναδεικνύει υποτιμημένες ή και άγνωστες όψεις του μεσοπολεμικού εργατικού κινήματος που δημιουργούν τις προϋποθέσεις για εναλλακτικές συνολικές αφηγήσεις.

Επισημαίνονται κρίσιμες απεργίες, κομβικές κινηματικές πρωτοβουλίες (με την επιβεβαίωση ή τη διάψευσή τους), συνδικαλιστικά και πολιτικά εγχειρήματα (λ.χ., η σημασία των αγώνων του Δεκέμβρη του '32, η επίδραση που άσκησε στο εργατικό κίνημα η επαναληπτική εκλογή στη Θεσσαλονίκη το καλοκαίρι του '33 και αρκετά άλλα), που πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη αν θέλουμε να συγκροτήσουμε ένα εμπειριστατωμένο –κεντρικό και συμπεριληπτικό– αφήγημα της ιστορίας του μεσοπολεμικού εργατικού κινήματος στην Ελλάδα.

Εχει όμως σημασία να επιμείνει κανείς και στο ίδιο το εγχείρημα: την επιδίωξη συγκρότησης ενός κεντρικού αφηγήματος νίκης και ήττας (προχωρημάτων και αποτυχιών), ως συνάρτησης συγκεκριμένων συνδικαλιστικών και πολιτικών επιλογών, καθώς και της επίδρασης που αυτές είχαν στην εξέλιξη του μετασχηματιστικού εγχειρήματος.

Το σημείο δεν είναι δυνατόν να αναλυθεί εδώ εκτενέστερα (να αντιπαραβληθεί η κεντρική απέναντι στη λεγόμενη «αποκεντροθετημένη» οπτική), δεν πρέπει όμως να διαφύγει την προσοχή ότι ο Παλούκης επιτυγχάνει να περισώσει από την αφόρητη υπεροψία του παρόντος (για να χρησιμοποιήσω την παροιμιώδη φράση –και πάλι– του E.P. Thomson) δράσεις που αναλήφθηκαν και συντελέστηκαν στο παρελθόν: τη δράση, τις κοινωνικές προϋποθέσεις και τις πολιτικές απολήξεις ενός σημαντικού πολιτικού ρεύματος, του αρχαιομαρξιστικού, που τα πολιτικά του διλήμματα, οι μεταστροφές του, οι επιτυχίες και οι αποτυχίες του (θα πρόσθετα και το συχνά απροσδόκητο μίσος με το οποίο αντιμετωπίστηκαν οι εξαγγελίες του) είναι –σε μεγάλο βαθμό– ακόμη μαζί μας.

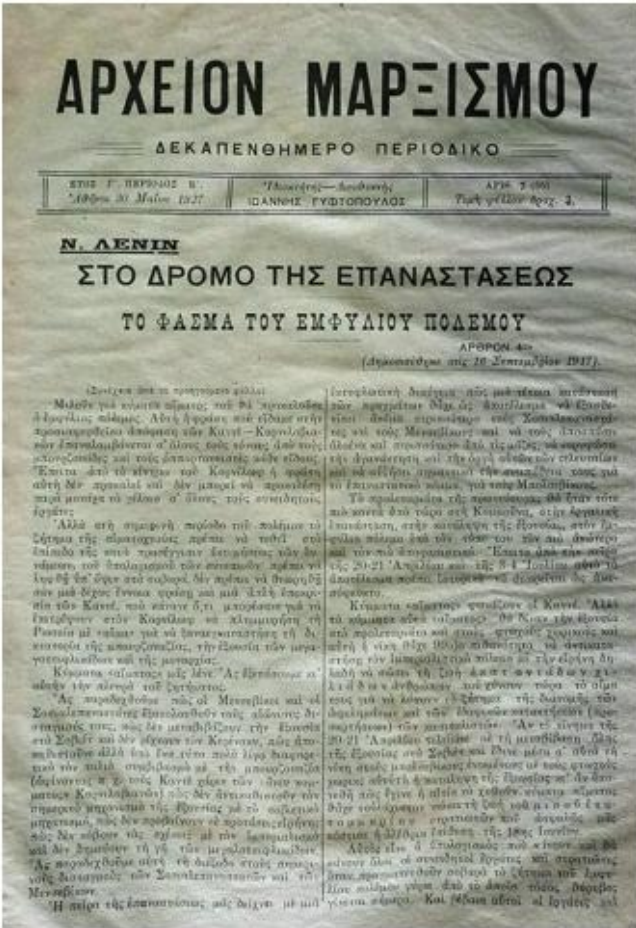
Οντας εν μέσω ακόμη μιας σφοδρής οργανικής κρίσης, όσοι οραματίζονται την κοινωνική χειραφέτηση έχουν και σήμερα πολλά

από τα ίδια διλήμματα, αντιμετωπίζονται με την ίδια δυσπιστία, έρχονται αντιμέτωποι με τις ίδιες σχεδόν προκλήσεις.

Και στο σημείο αυτό έγκειται ίσως η κορυφαία συμβολή του βιβλίου: μας εξοικειώνει με τη διαδρομή ενός σημαντικού ρεύματος, που εφεξής κανένας ερευνητής με φιλοδοξία συμπεριληπτικής απόδοσης της μεσοπολεμικής ιστορίας δεν θα δικαιούται να αγνοεί.

Στρέφομαι τέλος στην πολιτική, την πραξιακή συνάφεια όλων αυτών: τι συμπεράσματα μπορούμε να αποκομίσουμε από την εμπειρία του Αρχείου των τριών φάσεων που ο συγγραφέας επισημαίνει (1916-1924, 1924-1930 και κυρίως 1930-1934);

III

Ο Παλούκης είναι στον τομέα αυτό πολύ προσεκτικός, όμως μας παρέχει άφθονο υλικό όχι μόνο για να ξεκινήσουμε αλλά και για να προχωρήσουμε σημαντικά τη σχετική συζήτηση. Οχι βέβαια για

να αποδώσουμε ευθύνες –λ.χ., για τις αλληπάλληλες διασπάσεις: να αποφανθούμε περί του αν «έφταιγε» ο Πουλιόπουλος ή το Αρχείο, οι ανάπηροι ή οι παλιοί πολεμιστές, ο Τρότσκι ή ο Γιωτόπουλος. Τίποτε από όλα αυτά. Το βιβλίο μάς δίνει όμως τα εφόδια για να αναστοχαστούμε πάνω σ' αυτά τα θέματα και σε μια σειρά άλλα. Και αναφέρω ενδεικτικά:

Τον ρόλο τής –προφανώς απαραίτητης– εκπαίδευσης στελεχών. Είναι αυτή (μπορεί να είναι αυτή) μια διαδικασία «πέραν πάσης πολιτικής» κατά τις πρόνοιες του πρώιμου «καθαρού συνδικαλισμού» του Αρχείου;

Συναφώς, τον ρόλο της εσωτερικής δημοκρατίας. Μπορούν οι οργανώσεις της ανατρεπτικής Αριστεράς να μετεξελιχθούν σε σοβαρούς πολιτικούς φορείς εκπροσώπησης των υποτελών χωρίς δημοκρατικές εσωτερικές δομές και διαρκή διάλογο;

Και ας θυμηθούμε εδώ παρεμπιπτόντως ότι οι μπολσεβίκοι των αρχών του προηγούμενου αιώνα έδωσαν συγκεκριμένα παραδείγματα: όταν πρωτοδιατυπώθηκαν οι θέσεις του Απρίλη που οδήγησαν στην Οκτωβριανή Επανάσταση, λ.χ., ανήκαν στη μειοψηφία.

Τέλος, και εξίσου κρίσιμα: Ανεξάρτητη οργάνωση, φράξια στο μαζικό πλην συμβιβασμένο και προβληματικό κόμμα, ή νέο κόμμα (το δίλημμα κάθε αριστερής αντιπολίτευσης που στο βιβλίο αναλύεται διεξοδικά στο κεφάλαιο 6);

Το βιβλίο δεν δίνει –ούτε και θα ήταν δυνατόν να δώσει– μια συγκεκριμένη απάντηση με διαχρονική ισχύ. Όμως η συζήτηση στη βάση αυτής της πολύτιμης (και ενδεχομένως σκόπιμα εξαφανισμένης) εμπειρίας πρέπει επιτέλους κάποια στιγμή να ξεκινήσει: όχι ως να μην υπήρχε ιστορικό προηγούμενο, όχι ως να αντιμετωπίζαμε κάτι ολότελα νέο, αλλά στη βάση τής ήδη (και πολλαπλώς) βιωμένης εμπειρίας.

Η ιστορία του εργατικού κινήματος (ειδικά μειοψηφικών ρευμάτων όπως ο αρχαιομαρξισμός) μας παρέχει άφθονο υλικό για αντιπαραβολικές εκτιμήσεις, υποθέσεις που επιδέχονται συγκριτικό έλεγχο ώστε να επικυρωθούν ως δόκιμες γενικεύσεις,

ή, για να το θέσω γενικά, μας παρέχει τροφή για συμπεράσματα. Η ΚΟΜΛΕΑ μπορούσε άραγε να γίνει κόμμα με ευρεία απεύθυνση στα ούτω αποκαλούμενα «μικροαστικά στρώματα» (όπως το είχε επιτύχει στους καπνοπώλες) ή έπρεπε να παραμείνει μια ανεξάρτητη ενδοκομμουνιστική αντιπολίτευση;

Έπρεπε μήπως να περιμένει πριν αναλάβει αυτόνομη δράση ή μήπως άργησε υπερβολικά; Πώς διαχειρίστηκε το ζήτημα της ενότητας; Πού υπήρχαν περιθώρια για μια διαφορετική πορεία, σε ποιους τομείς η ευθύνη ήταν αλλού και πώς αξιολογούμε τις αντιδράσεις της; Ποιον ρόλο –τέλος– διαδραμάτισαν τα εσωτερικά οργανωτικά της ισοζύγια και οι πρακτικές: η λειψή εσωτερική δημοκρατία και ο αρχηγισμός που ακόμα και κατά την μπολσεβικοποίηση των αρχών της δεκαετίας του '30 συνέχισε να εκπορεύεται –έστω– από τη μνήμη της οιονεί μυστικιστικής «Εργασίας». Πρόκειται για ερωτήματα απολύτως επίκαιρα που αφορούν το παρόν και το μέλλον των κοινωνικών αγώνων.

Το βιβλίο φέρνει στο προσκήνιο όλον αυτόν τον προβληματισμό και το κάνει σε πολλά επίπεδα (μακρο-, μεσο-, και μικρο-), ιστορώντας διαπλεκόμενους και αλληλεπιδρώντες βίους: του Αρχείου, της ΚΟΜΛΕΑ και της Διεθνούς Αριστερής Αντιπολίτευσης, του ΚΚΕ και της Κομμουνιστικής Διεθνούς, ακόμα και της ιστορίας της Δημοκρατίας της Βαϊμάρης.

Και, για να επιστρέψω στον πρώτο άξονα όσων διατύπωσα, όλα αυτά γίνονται με εξαιρετικά σοβαρές μέριμνες για την αποτύπωση πολιτισμικών νοοτροπιών, κοινωνικών συνθηκών και αναπαραστάσεων στη διαρκή τους αλληλεπίδραση με συγκεκριμένα πολιτικά διαβήματα.

Πρόκειται λοιπόν γι' αυτό που λέμε ένα «βιβλίο αναφοράς» – έτσι θα καταγραφεί. Κριτικές για βελτιώσεις (συντομεύσεις, επεκτάσεις, τολμηρότερες ή λιγότερο τολμηρές αναλύσεις) μπορούμε βέβαια να κάνουμε – και είμαι βέβαιος ότι θα γίνουν. Όμως όλα αυτά δεν θα είναι παρά τεκμήριο της αξίας του.

*Καθηγητής Πολιτικής Επιστήμης στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, Life Member στο Πανεπιστήμιο του Cambridge (CLH)

Πηγή: efsyn.gr